

Комунальний заклад вищої освіти
«ВІННИЦЬКА АКАДЕМІЯ БЕЗПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ»

21050 м.Вінниця, вул.Грушевського, 13, тел./факс 55-65-60,

E-mail: bil@mail.vinnica.ua

Відділ методики виховної роботи

тел. 55-65-67

Коц О.І.,

завідувач відділу методики виховної роботи

**Реалізація діяльнісного підходу у виховному процесі
Нової української школи**

Освіта України продовжує працювати в умовах воєнного стану і долати виклики та загрози, що постають. У фокусі посиленої уваги залишаються діти, їх безпека та доступ до освіти.

Усупереч складним умовам повномасштабної війни освітній процес не зупиняється, забезпечуючи право українських дітей на освіту.

Однак, реальною сьогодні є проблема освітніх втрат і освітніх розривів, що цілком імовірно буде поглиблюватися через складні умови навчання дітей. Оскільки виховний процес є невід'ємною складовою всього освітнього процесу, то, очевидно, що питання втрат стосується і виховання.

Тому педагогам необхідно реалізовувати ефективні підходи для подолання освітніх втрат, зокрема, діяльнісний підхід як один із концептуальних підходів Нової української школи.

**ДІЯЛЬНІСНИЙ ПІДХІД ЯК ОДИН ІЗ КОНЦЕПТУАЛЬНИХ ПІДХОДІВ
НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ**

Діяльнісний підхід в освіті — спрямованість освітнього процесу на розвиток ключових компетентностей і наскрізних умінь особистості, застосування теоретичних знань на практиці, формування здібностей до самоосвіти і командної роботи, успішну інтеграцію в соціум і професійну самореалізацію в майбутньому.

Діяльнісний підхід є одним із концептуальних підходів Нової української школи, його визначено як наскрізний у Держстандарті початкової освіти та Держстандарті базової середньої освіти.

Діяльнісний підхід як спосіб реалізації ідей та змісту Нової української школи дає відповідь не лише на питання: «Як навчати дітей сьогодні?», але і «Як виховувати дітей сьогодні?».

Діяльнісний підхід спрямований на розвиток особистості учня/учениці через їх активну участь у різноманітній діяльності. Вектор уваги педагога має бути спрямований на процес діяльності, під час якого вирішується чимало завдань виховання. Особистість не можна сформувати шляхом зовнішнього впливу (настанови, вказівки тощо), а лише через власну активність, перш за все, ментальну; через конструктивну взаємодію з іншими.

Виховний процес в аспекті діяльнісного підходу виходить з необхідності проектування, конструювання і створення ситуацій діяльності, що виховує.

Основна мета діяльнісного підходу — забезпечити учням можливість самостійно конструювати свої знання, вміння, цінності та ставлення до себе, інших і світу.

Як і виховання, діяльнісний підхід є наскрізним, тому це має бути системна діяльність. В основі такої діяльності є особлива взаємодія учня/учениці з педагогом та іншими учнями в процесі якої вони навчаються самостійно і критично мислити, працювати з інформацією, ставити запитання, не боятися помилок, шукати різні шляхи розв'язання проблеми тощо.

В центрі процесу – учень/учениця: їхній досвід, світ, що оточує, мрії, бажання, інтереси, емоції та почуття. Діяльнісний підхід забезпечує вмотивованість, ментальну включеність, відчуття комфорту і задоволення від діяльності учнів, які водночас навчаються брати відповідальність на себе та виявляти власну ініціативу.

Діяльнісний підхід – це ефективна можливість для розвитку особистості.

ДІЯЛЬНІСНИЙ ПІДХІД ЯК ЕФЕКТИВНЕ РІШЕННЯ У ПОДОЛАННІ ОСВІТНІХ ВТРАТ І ОСВІТНІХ РОЗРИВІВ

З 2020 року у світовій освітянській спільноті активно обговорюються негативні наслідки пандемії COVID-19, які призвели до освітніх втрат і освітніх розривів. В Україні ситуація набагато складніша у зв'язку із повномасштабною війною.

Освітні втрати — це недосягнення окремих результатів через відсутність або обмеження доступу до навчання.

Дистанційне навчання, повітряні тривоги й перебування в укриттях, відсутність електроенергії та інтернету, нестабільний психологічний стан — це неповний перелік викликів, з якими стикнулася наша освіта і що призвело до освітніх втрат.

Освітні розриви — це різниця в академічній успішності між групами учнів-однолітків (між учнями з родин із вищим й нижчим соціально-економічним статусом, хлопцями та дівчатами, тими, хто проживає й навчається в місті та селі тощо).

Згідно із дослідженням [Rapid Damage and Needs Assessment](#) (Швидке оцінювання шкоди й потреб, RDNA), у якому оцінено втрати та потреби на відновлення України внаслідок війни в розділі «Education and Science / Освіта і наука» зазначається: «Освітні втрати учнівства спричинено внаслідок онлайн-навчання, стресу й травматичного досвіду. Порівняння результатів PISA-2022 і PISA-2018 свідчить про зниження рівня навичок у 15-річних підлітків. Також, за результатами PISA 2022, помітно посилилася нерівність між учнями. Бали з читання в дівчат знизилися більше, ніж у хлопців, а учні з нижчим соціально-економічним статусом значно гірше знають математику, ніж їхні однолітки».

Державною службою якості освіти України та Державною освітньою установою «Навчально-методичний центр з питань якості освіти» у грудні 2023 - січні 2024 року було проведено дослідження якості організації освітнього процесу в умовах війни у 2023/2024 навчальному році. Одним із завдань дослідження було визначення динаміки освітніх втрат та здобутків в умовах воєнного стану у другий рік війни.

Моніторинг та оцінка освітніх втрат і розривів зосереджується на навчальному компоненті освіти (недосягнення учнями очікуваних результатів навчання, що визначені освітніми програмами).

Однак, освіта в Україні — це єдність навчання, виховання, розвитку й соціалізації особистості, тому освітні втрати означають втрату можливостей для всебічного розвитку учнів, зокрема, соціальної, емоційної, когнітивної сфер та креативності.

Тобто мають місце виховні втрати, зниження темпу розвитку особистості.

Небезпека освітніх втрат і розривів полягає у тому, що їхні наслідки будуть проявлятися в майбутньому як на індивідуальному, так і на суспільному рівнях.

На індивідуальному рівні освітні втрати, перш за все, означають втрату можливості всебічного розвитку та розкриття потенціалу, а відтак зменшення шансів успішної соціалізації.

Тож, виходячи з розуміння освітніх втрат у виховному процесі, педагоги мають шукати й реалізовувати ефективні й педагогічно доцільні рішення для їх подолання. Діяльнісний підхід є одним із таких ефективних рішень.

Групові форми роботи, цікаві виклики, що мотивують до самостійного пошуку й власних досліджень, можливість пропонувати та реалізовувати власні ідеї та рішення – це важливі компоненти діяльнісного підходу, які є ефективними у подоланні освітніх втрат, отже і втрат у вихованні.

ХАРАКТЕРИСТИКИ ДІЯЛЬНІСНОГО ПІДХОДУ

Важливим для педагога є розуміння сутності та характеристик діяльнісного підходу.

Учень є суб'єктом у власному освітньому просторі. Суб'єктність означає активну позицію, здатність самостійно визначати свої цілі, інтереси, потреби, мотивацію, способи діяльності та оцінити свої результати.

Педагог є фасилітатором, наставником, партнером учнів. Він створює безпечне, комфортне середовище, що розвиває, надає учням підтримку, допомогу, зворотний зв'язок, ресурси, виклики та можливості для рефлексії.

Діяльність є основним засобом освітнього процесу (в т.ч. і виховного), вона має бути сенсовою, цілеспрямованою, творчою, рефлексивною та зв'язаною з життєвим досвідом учня.

Результати виховного процесу є індивідуальними та соціальними, що виявляються у зміні знань, вмінь, цінностей, ставлень, емоцій, поведінки, самосвідомості та саморозвитку учнів.

У свій час до аналізу діяльнісного досвіду учнів була залучена наукова спільнота the LEGO Foundation, до якої зокрема входять – університет Кембриджу, Гарвардський університет, Австралійська рада освітніх досліджень. Науковці запропонували модель п'яти характеристик діяльнісного підходу (значуща, активна, радісна, мотивуюча, соціальна).

Що означають ці п'ять характеристик в контексті виховного процесу?

Значуща характеристика

Значущість діяльності у виховному процесі означає, що вона знаходить відгук в учнів, тобто пов'язана з їхнім досвідом, середовищем, є

предметом мрій, уподобань чи бажань; діяльність допомагає вирішити певні виклики, отримати підтримку тощо. Значущість – це важливість і актуальність чогось для кожного учня /учениці.

Для того, щоб зреалізувати значущу характеристику у виховному процесі, педагог має надати простір і право для вибору напрямків та форм діяльності, тем для обговорення. Спілкування з учнями педагог розпочинає з відкритих запитань: «Що для вас важливо зараз?», «Які питання турбують?», «Чим хочете поділитись?» тощо.

Це дає можливість корегувати спільну діяльність відповідно до потреб і запитів учнів, робити її актуальною.

Соціальна характеристика

В ст. 3 Закону України [«Про повну загальну середню освіту»](#) зазначається, що «система загальної середньої освіти функціонує з метою забезпечення: всебічного розвитку, навчання, виховання, виявлення обдарувань, соціалізації особистості».

Успішна соціалізація учня/учениці має відбуватися у кожному віковому періоді і можлива за умови набуття необхідного досвіду конструктивної соціальної комунікації і спільної діяльності, розвитку м'яких навичок.

Соціальна характеристика діяльнісного підходу означає активну взаємодію, спілкування, співпрацю, співтворчість. Організація роботи в парах, групах і командах, коли учні діляться думками, обговорюють різні ідеї, спільно шукають рішення, домовляються, підтримують один одного, радіють разом, дозволяє кожному стати активним учасником, відчувати позитивну взаємозалежність, отримати досвід соціальної взаємодії, розвивати емоційний інтелект і критичне мислення, вчитися вирішувати конфлікти тощо.

Радісна характеристика

Радість для учнів є природним і необхідним емоційним фоном, який дає ресурс для розвитку. Радісний емоційний фон є показником психічного здоров'я учня/учениці, натомість його відсутність зумовлює значну енергозатратність не лише для розвитку, але й для функціонування.

Це має певне фізіологічне пояснення: почуття радості активує хімічний процес вироблення в організмі нейромедіатора допаміна. Саме допамін відповідає за наполегливість, когнітивну діяльність, вміння перемикає увагу, мотивацію, а якщо рівень допаміну є недостатнім, учні відчують

перенапругу і стрес, сповільнюються і втрачають бажання брати участь в діяльності, загальмовуються когнітивні процеси, обмежується рухова активність.

Завдання педагога — створити умови, що забезпечать учням відчуття радості.

Радісно там, де кожен намагається підтримати іншого, де уважно прислухаються один до одного і виходять з конфліктних ситуацій без образ, де з повагою ставляться до думки іншого, де вміють щиро радіти успіхам інших.

Без радості процес розвитку особистості неможливий.

Для того, щоб зрозуміти, чи зреалізована радісна характеристика, педагогу потрібно звернути увагу на невербальну комунікацію: чи посміхаються/сміються, жартують учні; чи виявляють поряд з радістю інші емоції позитивного спектра (задоволення, упевненість, повага, довіра, симпатія, вдячність); чи є процес спільної діяльності доброзичливим.

Мотивуюча характеристика

Мотивуюча характеристика в контексті навчального заняття розглядається як право на помилку, можливість пробувати знову, шукати інші варіанти, експериментувати, змінювати.

У виховному процесі також є місце помилці. Кожен може помилитися у спілкуванні, вчинках, діях. Однак, помилка, не характеризує особистість, а особливо особистість, яка формується.

Виховний простір, що мотивує, — це такий простір, де є право на помилку, де немає осуду і знецінення. Натомість можна безпечно рефлексувати і аналізувати власну помилку, щоб вона асоціювалась не зі страхом, а з досвідом і розумінням, як можна зробити краще, тобто стала сходинкою для саморозвитку і самовиховання.

Якщо педагог залучає дітей до пошуку різних рішень, варіантів, підходів, то діяльність буде мотивувати і гартувати вміння не боятися помилитися.

Активна характеристика

Передусім це про ментальну активність, включеність учнів в процес пізнання, у діяльність.

Завдання педагога створити умови, за яких учні будуть активними учасниками процесів, які відбуваються навколо них і з ними; будуть

обговорювати актуальні для них проблеми, ставити питання і разом шукати відповіді на них, спостерігати, приймати рішення і брати відповідальність.

Модель п'яти характеристик є для педагога орієнтиром, який дає змогу проаналізувати власну педагогічну діяльність на предмет відповідності діяльнісному підходу і мати можливість удосконалювати і змінювати її, за потреби.

РЕАЛІЗАЦІЯ ДІЯЛЬНІСНОГО ПІДХОДУ У ВИХОВНОМУ ПРОЦЕСІ В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Для наповнення змістом поняття «діяльнісний підхід у виховному процесі» педагогу важливо розуміти, у який спосіб застосовувати його у щоденній професійній практиці і які переваги діяльнісного підходу в умовах сучасного освітнього процесу та викликів, пов'язаних з воєнним та повоєнним часом.

Перший крок – це переосмислення та зміна підходів педагогів: від готових сценаріїв, відтворювання учнями завчених текстів, шаблонних заходів до постановки відкритих запитань, дискусії, власного дослідження і пошуку, висловлювання та обґрунтування власної думки.

Діяльнісний підхід у виховному процесі в закладах загальної середньої освіти передбачає:

- формування позитивної виховної атмосфери в учнівському колективі та закладі освіти, яка сприяє розвитку довіри, поваги, взаємодопомоги, толерантності, відповідальності, ініціативності, самовизначення та самореалізації учнів;
- залучення учнів до планування, організації, проведення та аналізу діяльності, яка відповідає їхнім інтересам, потребам, здібностям та спрямована на розв'язання актуальних проблем;
- створення умов для самовиховання, самоосвіти та саморозвитку учнів, які передбачають використання різних джерел інформації, форм організації виховного процесу, рефлексії.
- забезпечення взаємодії учнів з різними соціальними партнерами, такими як батьки, однолітки, педагоги, представники громадських організацій тощо.
- застосування інноваційних форм та методів виховної роботи, таких як проєктна діяльність, кейс-метод, рольові ігри, дискусії, дебати, тренінги, стратегії розвитку критичного мислення тощо.

РОЛЬ КЛАСНОГО КЕРІВНИКА ЩОДО РЕАЛІЗАЦІЇ ДІЯЛЬНІСНОГО ПІДХОДУ В РОБОТІ З УЧНІВСЬКИМ КОЛЕКТИВОМ

Класний керівник є ключовою фігурою в реалізації діяльнісного підходу. Він має поєднувати у своїй педагогічній діяльності ряд ролей, які забезпечують ефективність виховного процесу:

- **фасилітатор** — створює комфортне, безпечне, довірливе, демократичне, толерантне середовище, де кожен учень/учениця відчують себе впевненими, цінними, визнаними, задоволеними;
- **модератор** — організовує діалог, дискусію, дебати, співробітництво, взаємодопомогу, конструктивне вирішення конфліктів між учнями; забезпечує створення спільноти у класі;
- **тьютор** — допомагає учню/учениці з визначенням і розвитком індивідуальних інтересів, пізнавальних можливостей та здібностей, допомагає їм зрозуміти себе й виробити найкращу траєкторію власного розвитку;
- **коуч** — бачить і цінує в учнях позитивний потенціал і допомагає їм самим побачити і розвинути цей потенціал, але без рекомендацій і готових алгоритмів рішень, а методом спеціальних відкритих запитань;
- **партнер** — дорослий, якому можна довіряти; педагог є партнером учням у стосунках, де їх підтримують, де завжди готові прийти на допомогу, конструктивно критикують (розділяють особистість і вчинок), ставляться як до особистості гідної поваги.
- **мотиватор** — стимулює учнів до активної, творчої, сенсової, цілеспрямованої діяльності, формує їх позитивну мотивацію.

РОЗВИТОК КРЕАТИВНОГО МИСЛЕННЯ УЧНІВ

Принцип креативності є одним із дидактичних принципів діяльнісного підходу, який передбачає максимальну орієнтацію на творчий початок в освітній діяльності школярів, придбання досвіду творчої діяльності, формує здатність самостійно знаходити рішення нестандартних завдань.

У поточному циклі [PISA-2022](#) інноваційною галуззю дослідження було креативне мислення учнів, яке розглядалося як компетентність особистості продуктивно залучатися до генерування, оцінювання та вдосконалення ідей, результатом чого є прийняття оригінальних та ефективних рішень і поступ у знаннях.

Формування креативності є важливою складовою і виховного процесу, тому важливо звернути увагу, що, на думку дослідників, перешкоджає формуванню креативності в учнів:

1. Постійне повторення думки про те, що існує лише один правильний спосіб виконання завдання і лише одна правильна відповідь на запитання.
2. Культивування ідеї про те, що необхідно підпорядковуватися системі та страх перед авторитетом вчителя.
3. Дотримання за будь-яку ціну плану проведення занять.
4. Просування переконань про те, що оригінальність є рідкісною якістю.
5. Пропагування ідей щодо обмеженості знань.
6. Стимування цікавості та допитливості дітей.
7. Заперечення того, що навчання та розв'язання проблем мають бути цікавими.

Натомість розвитку креативності сприяють: неформальний зворотний зв'язок, цікаві завдання-виклики, робота в команді, пошук власних рішень у виконанні завдань, стимулювання розробляти нові ідеї. Відповідно реалізація діяльнісного підходу у виховному процесі створює середовище, яке сприяє розвитку креативного мислення учнів.

ПРОЄКТ ВИХОВНОГО ЗАХОДУ В ДІЯЛЬНІСНОМУ ПІДХОДІ

ПРО ЩАСТЯ

(До Міжнародного дня щастя)

Обладнання і матеріали: папір А-4, фломастери, папір для фліпчарту.

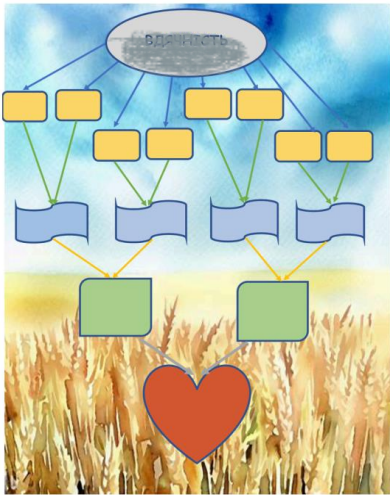
1. Самостійна індивідуальна робота та робота в парах.

Поміркуйте про «ЩАСТЯ».

- Які асоціації виникають?
- Запишіть своїх вісім асоціацій у табличку.
- Спробуйте об'єднувати асоціації попарно і записувати нові, які з'являються.
- Рухайтесь до «ЧЕРВОНОГО СЕРЦЯ», в якому також запишіть свою асоціацію.

- Подивіться на власне гроно «ЩАСТЯ» і поміркуйте, хто і що є важливим для вашого щастя.
- Поділіться своїми асоціаціями в парах. Знайдіть спільні і відмінні асоціації.

2. Самостійна індивідуальна робота та робота в парах.

- Пригадайте і запишіть випадки, коли, на вашу думку, ви відчували себе щасливим(ою). Зобразіть смайликом свій емоційний стан у ці моменти.
- Пригадайте і запишіть випадки, коли, на Вашу думку, Ви бачили щасливих людей. Зобразіть смайликом свій емоційний стан у ці моменти.
- Поділіться своїми думками в парах.

3. Робота в групах

Проблемне запитання:

«ЩО ВКАЗУЄ НА ТЕ, ЩО ЛЮДИНА ЩАСЛИВА?»

1 група

ЩО РОБИТЬ ЩАСЛИВА ЛЮДИНА?

2 група

ЯКИЙ ВИГЛЯД МАЄ ЩАСЛИВА ЛЮДИНА?

3 група

ЩО І ЯК ГОВОРИТЬ ЩАСЛИВА ЛЮДИНА?

(Презентація результатів роботи груп)

4. Самостійна індивідуальна робота та робота в парах

«ВЛАСНИЙ РЕЦЕПТ ЩАСТЯ»

- Створіть власний рецепт щастя (які інгредієнти і в якій кількості потрібні).
- Поділіться своїми рецептами в парах. Створіть спільний рецепт.

5. Робота в групах

Створіть рекламне гасло до Міжнародного дня щастя.
(Презентація результатів роботи груп)

6. Рефлексія (продовжити речення)

Для мене щастя це ...

Щоб стати щасливим/щасливою я можу...

ПРО ДОБРОТУ

(До Дня спонтанного прояву доброти)

Обладнання і матеріали: папір А-4, фломастери, папір для фліпчарту.

1. Самостійна індивідуальна робота

Поміркуйте про «ДОБРОТУ».

- Запишіть всі асоціації, які у вас виникають, коли ви думаєте про доброту.
- Досліджуйте ваші асоціації. Дайте відповідь на запитання:

Чи є серед ваших асоціацій **люди**?

Чи є серед ваших асоціацій **дії**?

Чи є серед ваших асоціацій **емоції та почуття**?

- Запишіть результати дослідження за допомогою знаків «+» та «-».

2. Робота в парах

- Поміркуйте в парах і запишіть у колах Венна, що спільного і відмінного між тим, коли «виявляєте доброту» і тим, коли «приймаєте

доброту» (Стратегія «Кола Венна»).

3. Робота в групах

Шукаємо відповіді на запитання.

1 група

ЯК МОЖНА ВИЯВЛЯТИ ДОБРОТУ?

2 група

ДО КОГО МОЖНА ВИЯВЛЯТИ ДОБРОТУ?

3 група

ЯК МОЖНА ПОДЯКУВАТИ ЗА ДОБРОТУ?

(Обмін інформацією і доповнення, стратегія «Огляд галереї»)

4. Самостійна індивідуальна робота

«ПОТАЄМНЕ БАЖАННЯ»

Поміркуйте, як би ви хотіли, щоб виявили доброту до вас.
Закодуйте ваше бажання в малюнок-асоціацію.

5. Колективна робота

Створення колажу «ДОБРОТА» із малюнків-асоціацій.

6. Самостійна індивідуальна робота

«ЧЕК-ЛИСТ МОЇХ ДОБРИХ СПРАВ»

- Складіть чек-лист добрих справ, які ви можете зробити.
- Скористайтесь запитаннями:

Яку добру справу ви могли б зробити вже сьогодні?

Яку найближчим часом?

ЗРОБІТЬ ДОБРУ СПРАВУ СЬОГОДНІ!

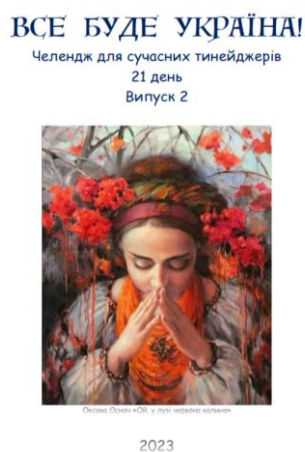
7. Рефлексія (наступного дня)

Поділіться, які емоції та почуття у вас виникали, коли ви робили добру справу?

Які цікаві думки та ідеї у вас з'явилися?

Лабораторією практичної психології та відділом методики виховної роботи КЗВО «Вінницька академія безперервної освіти» розроблені три випуски щоденника для підлітків з друкованою основою «Все буде Україна!», в яких також зреалізовано діяльнісний підхід.

<https://sites.google.com/academia.vn.ua/viddil-vihovnoyi-robotu?usp=sharing#h.dee3uhy7tide>